

De tragedie van het luisteren

Moderne opera tussen muziek en theater

Bij de klassieke opera was het duidelijk: theater en tekst waren er enkel om de muziek nog mooier te maken. De moderne opera heeft die kaarten grondig herschudt. Hugo Durieux schetst aan de hand van een aantal recente encenseringen de belangrijkste ontwikkelingslijnen.

Is opera muziek of theater? In de classificatie van bibliotheken valt '792.54 opera's, muzikale uitvoeringen', net als cabaret en schimmentheater onder afdeling 792 van 'toneel, toneelkunst' en niet onder '78 muziek'. Boris Pokrovski, die vorig seizoen bij De Nederlandse Opera de wereldcreatie van *Zjizn's Idiotom (Het leven met een idioot)* registreerde, zei: "Men denkt vaak dat de muziek en het vocale element het belangrijkste zijn. Dat is een verdraaiing van de natuur. Wanneer je de geschiedenis van de opera en de meningen van de grote mensen in die geschiedenis kent, wordt het duidelijk dat opera theater is." Hoe komt het dan dat we praten over de opera's van Mozart, Verdi of Puccini -alsof de tekst alleen nodig was om de noten te kunnen zingen?

Burgerlijk amusement

Misschien heeft dat te maken met het feit dat teksten toch altijd amper te verstaan waren. Meestal was dat ook niet erg: het publiek kende zijn klassieken en kon, voor zover nodig, de verhalen over Samson en Dalila of Ifigeneia wel volgen. En anders kon men de (vertaalde) tekst lezen in het programma; tot eind vorige eeuw bleven de zaallichten meestalaan tijdens de voorstelling.

Maar er is meer. Tot in de jaren zestig was opera overwegend (gezongen) muziek, en de theatercomponent diende vooral om de amusementswaarde te verhogen. *Il combattimento di Tancredi e Clorinda* bijvoorbeeld, van Monteverdi op tekst van Torquato Tasso, wordt nu als opera gebracht; zelf publiceerde hij het in een madrigaalboek als een 'opuscolo

in genere rappresentativo'. Heel wat klassieke opera's kregen overigens de omschrijving 'dramma per musica' mee, drama voor muziek. Opera, dat was tot voor kort Verdi, Puccini, Mozart, Wagner, Rossini, Donizetti, nog Verdi en weer Puccini, en verder nog wat Bizet, Dèlibes, Meyerbeer, Moessorgski, Leoncavallo of Mascagni. Mooie muziek en mooie stemmen, daarvoor kwam je. Op de scène speelde zich wel een soort verhaal af, maar dat was er eigenlijk vooral om de aria's aan elkaar te binden. De muziek speelde wel degelijk de hoofdrol. Wanneer een solist of het koor aan de beurt waren voor hun nummer, gingen ze daar ook voor staan: vooraan op het podium, gezicht naar het publiek, de borst vooruit en de benen stevig uit elkaar en taaa! daar loeide weer een liefdes- of sterfscène de zaal in. Anderen die toevallig nog op het podium stonden, wachtten daar geduldig tot het nummer en het applaus afgelopen waren, en rommelden vervolgens weer wat rond tot de volgende aria. Voor het publiek was dat soms vervelend, want die raar gesproken tussenteksten kon je toch niet volgen, en eigenlijk wilde je gewoon het volgende nummer horen. Voor de componisten uit die tijd was opera vooral een achterhaalde vorm van vrijblijvend amusement voor de burgerij.

Opera en avant-garde

En nu? Gelukkig worden er nog volop mooie opera's opgevoerd en bovendien zijn ze spannender geworden om naar te kijken. Peter Sellars die de drie opera's van Mozart en Da Ponte regisseert: hier en daar wat goedkoop, maar wel leuk. Of *Tosca* in Antwerpen: esthetisch mooi theater. En het Onafhankelijk Toneel dat *Così fan tutte* doet, dat maakt tenminste de intrige duidelijk en is ook nog grappig. Wie dat wil, kan zich laten verleiden tot de diepere interpretaties van de regisseur; wie daar geen zin in heeft, hoort de bekende muziek nu eens in een degelijke theatervorm. Zelfs voor de oude boegbeelden van de muzikale avant-garde is het begrip 'opera' niet langer verdacht: Pierre Boulez ging in Bayreuth Wagner dirigeren en Karlheinz Stockhausen is al meer dan tien jaar bezig aan zijn megalomane operacyclus *Licht*. Belangrijker is echter dat er in België en vooral in Nederland nu een klimaat is waarin men heel wat muziektheaterwerk uit deze eeuw kan horen en zien -ook wanneer dat juist ontstond als een reactie op de klassieke of romantische opera.

Criteria als 'mooie stemmen en mooie muziek' schieten daarbij schromelijk tekort. Tenminste, zij zijn absoluut niet meer voldoende. Luigi Nono, Theo Loevendie, Karl-